

ומאחר שהיה ברצונו להפנות אותנו אל קבלת הנביא שתכריע בכל דבר שהוא מחוסר הכרעה (בכתוב גופו) לא אכפת מה שקבע מקצתם (של בטויי ההשאלה), תוך הסתמכות על הקבלה... יש אותו שידון אותם ולא יהיה בדבר... ויאמר... וזה יכריע בין הבטויים המסופקים שבספר התורה... מקצת ובין מה שיודיעו בקבלה (מחוק עד סוף העמוד).

... [כי אז] היתה שאלתו בלתי אפשרית, כי לא שאל אלא על הבורא, לא על הנברא. ואם שיטתו בזה היא שהמהות ממנו אינו אלא בדרך ההקרבה אל (הבטוי), תהיה גם תשובתנו בדרך ההקרבה והתמצית, לא בהקשה לנבראים¹⁸¹. ואמרנו שהוא דבר בלי ראשית וכלי תכלית, חכם, יכול, בורא הכל לפי צדקת רצונו, ולא ישוה לו דבר, בתנאי שהקדמנו שהשואל לא יבחן בדיוק את דברינו אלה. ואמרנו שהוא דבר (ישות)¹²³⁴⁵⁶⁷ כדי לאשר את (מציאות) עצמותו ולבטל את דעת הכופר בו, והכתוב אמר על הנמצא יש¹⁸². ואמרנו קדמון, נצחי, כדי לשלול מציאות כל דבר לפניו ולאחריו, כמו שבארנו. ובארנו חכם רצינו לייחס לו את תחכמה השלמה ולשלול ממנו כל העדר ידיעה ברב או במעט, כאמור¹⁸³: חכם לב ואמיץ כח. ואמרנו: יכול, כדי לאשר שלו הכת האמיתי, ללא כל רפיון, כאמור¹⁸⁴: ובידך כח וגבורה. ונצחיותו וחכמתו וכחו אינם דבר זולתו, מהטעמים שבארנו¹⁸⁵, וכדברי הכתוב: אין עוד מלבדו¹⁸⁶. ובארנו: ממציא כל שהוא חפץ, כוונתנו שברא את הכל לא מדבר, וכמו שבארנו

181 לא יכולתי לעמוד על כוונת הדברים בסעיף מקוטע זה. אך בפירוש של הדברים שבסוף הסעיף גראה לי שר"ל שכל התארים המיוחסים לאלהים, כולל קדמון, יכול, חי, חכם, רוצה – והם התארים שרוב חכמי המדברים מודים בהם – הם רק על דרך הקירוב. וזה מעין מה שאמר באו"ד מ"ב פ"ו: "ואילו היינו באים לספר עליו בלשון האמיתי היינו חייבים לעזוב שומע ורואה וכ' עד אשר לא יעלה לנו כי אם הישות בלבד". 182 בעיה שנחלקו בה המדברים; מהם סוברים שאין לכנות את האל 'שי' (דבר), כי שם זה מציין עצם שיש דומה לו, ויש גם הטוענים שמלה זו מורה על גשם. והמתירים את החלת הציון 'שי' על הבורא טוענים שאין משמעותו אלא מציאות, כדעת רבנו; עי' במקאל את אלא סלאמיין לאלאשערי מהד' ריטטר עמ' 518. וגם במקום אחר זיהה הג' את 'שי' עם המציאות, שכן איתא בקטע מכת אבאלת מייז שלו, בכת"י: "אלג'דליין יתאכ'ד'ין פי אלעדס הל אנה שי אם לא שי ת'ם יתחקקון אנה שי ומן אלמחאל אן יכון אלשי מעדומא מוג'ודא פי חאל ולכנהא יתכלמון פי ד'לך עלי סביל אלתנאחי ואלבעד פיקולון שי מעדום": "ובעלי הניצוח התעמקו בויכוח אם הנעדר הוא דבר אם לא, והחליטו בחיוב. והרי מן הנמנע שיהיה הדבר נמצא ונעדר בבת אחת, אלא שדיברו בדרך גוזמה והפלגה". ור' על בעית הציון 'שי' לאלהים גם כת אבאלמלל לאבן חזם מהד' קהיר, א, 127 ואילך, ושהרסתאני, אלמלל, עמ' 127.

183 איוב, ט, ד.

184 דה"א כ"ט, י"א.

185 בענין התארים אצל רס"ג דנו ר' יעקב גוטמן Die Philosophie d. Saadia, עמ' 91 ואילך; יוליוס גוטמן, הפילוסופיה של היהדות, עמ' 374; י. אפרת, הפילוסופיה של היהדות בימי הביניים, עמ' 119. ומדברי הג' כאן ברור שכל תואר המיוחס לבורא הוא, לדעת הג', רק בדרך העברה, ובמובן שלילי, כדעת המעתוליים הראשונים, לפי מקאלאת אלאסלאמיין, עמ' 166.

186 דב' ד', ל"ה.

קודם¹⁸⁷, וכדברי הכתוב¹⁸⁸: כל אשר חפץ יי עשה. ואמרנו: לא ישוה לו דבר, כמו שהוכחנו¹⁸⁹, וכמו שאמר הכתוב שאף הדברים הכי געלים לא ישוו לו, וכל שכן הפחותים במעלה. והם (הנעלים) ארבעה, הנכבדים שבמדברים, המלאכים שאמר עליהם¹⁹⁰: כי מי בשחק יערך ליי ידמה ליי בבני אלים¹⁹¹; והחשובים שבגלגלים, המאורות, ועליהם אמר¹⁹²: ואל מי תדמיוני ואשוה וג' שאו מרום עיניכם וג': והגדול שבצמחים, הארץ, ובו אמר¹⁹³: ואל מי תדמיון אל הפסל נסך חרש והמסכן תרומה עץ וג'; ושכדוממים, הכסף והזהב, ועליהם אמר: למי תדמיוני ותשוו

187 הוכחותיו על בריאת יש מאין אינן בקטעים שלפנינו, ותמצאן באו"ד מ"א, פ"א, ובפירושו לספר היצירה פ"א, והש' הביאורים בנדון זה במאמרו של פרופ' צבי וולפסון, בשנתון האקדמיה האמריקאית לחקר היהדות כרך רס"ג עמ' 11 ואילך.

188 תה' קל"ו, ו.

189 גם פרק זה חסר לנו, ועי' או"ד מ"ב, פ"ט.

190 תה' פ"ט, ז.

191 דבריו אלה מובאים בהשגות ר' מבשר הלוי מהדורתי, עמ' 66 במקור, ועמ' 123 בתרגום: "ואמר בפירוש בראשית שהחשובים שבמדברים הם המלאכים, כי אמר בהם הכתוב: כי מי בשחק וג'". ומבשר שם ראה במאמר הזה סתירה לדברי הג' באו"ד, ריש מאמר ד, 'שהאדם הוא החשוב שבברואים מפני שהוא באמצע הקוסמוס. וכן הוא סותר, לדעתו, למה שאמר בפירושו לשמות כג, א, שהמלאכים נבראו לשמירת בני אדם, שערכם גדול משל המלאכים (ר' לזה ב"ר פ"ה, א, "משנת רבי אליעזר", ענעלאו, עמ' 281, והש' גם סנהדרין צ"ג, א: "גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת", ועי' חולין צ"א ב). במהדורתי שם, לא העירותי כלום ליישב את הסתירה הזאת, אבל עכשיו כשדברי הג' שבפתיחה לפני, בהקשרם, רואה אני שאין כאן סתירה לנאמר באו"ד. כי הנושא כאן הוא שלילת דימוי בין הבורא לבריותיו, בדמות, ומבחינת הדמות אמנם אמר הג' שהמלאכים הם במעלה העליונה, וכמו שפירש בביאור למשפטים שם (בכת"י): "ועלי אנהם אעט' מנהם פי אלכלק ואטיב מנהם פי אלמנצ'ר" – "בני אדם חשובים מהמלאכים בערך הרוחני, אעפ"י שהמלאכים גדולים מהם בטבע ונאים מהם במראה". אבל מבחינה רוחנית האדם עדיף מהמלאכים, כי רק לו ניתנה הבחירה לציית לדבר ה' או לסרב, וכמבואר באו"ד מאמר ד שם בסוף. ור' גם מש"כ במבוא, עמ' כא. גם האב"ע בפירושו הקצר לשמות כ"ה מ' (עמ' 233 מהד' פליישר) הצביע על סתירה אצל הג' בענין זה, וז"ל: "גם הוא אומר 'אם יטען טוען איך ירצה השם להשכין כבודו עם בני אדם המגואלים ויעזוב מלאכיו הטהורים והנה התשובה כי הכבוד שהשכין עם מלאכיו הוא כפלי כפלים מהכבוד שהשכין עם ישראל בעבור כי מעלת המלאכים גבוהה וגדולה על כל בני אדם'. והנה הג' הקיץ משנתו שהיה אומר... שמעלת האדם גדולה מהמלאכים". גם סתירה זו אינה אלא מדומה; המאמר "בעבור כי מעלת המלאכים גבוהה וגדולה על כל בני אדם" אינו משל הג' אלא מתוספת פירוש של האב"ע (ר' או"ד עמ' קמ"ו). האפשרות שהאור שהשכין עם המלאכים גדול פי כמה מזה שהשכין עם בני אדם, אינה בגלל חשיבותם של המלאכים אלא בשל כוחם לסבול אור כזה. וכך מפורש בתשובותיו לחיוי מהד' דוידזון עמ' 83: "עוד איך תדע מה למלאכי מרומים, אפשר כי השכין בינימו אור כזה אלף פעמים, כי יורח לפי כוחם לעבדיו בתמים", ור' המובא בפירוש לספר היצירה מהד' רשז"ח האלברשטאם, עמ' 21.

192 ישע' מ, כה–כו.

193 שם יח–יט. והזכיר את הארץ לפי ממה שתרגם שם: "הל אלפסל אנתכ'בה אלנג'אר": "האם הפסל שיבחר הנגר" וכו'. והארץ הרי הוא המבחר שבעצים.